

РОЗДІЛ VIII. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

УДК 378

Ярослав Галета

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ORCID ID 0000-0003-0484-529X

DOI 10.24139/2312-5993/2025.02/406-414

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджується процес формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх журналістів в умовах воєнних дій. В умовах інформаційної війни та гібридних загроз особливої актуальності набуває здатність журналістів аналізувати, перевіряти і критично оцінювати інформацію. Автори розглядають ключові складові компетентності, методики навчання та виклики, що постають перед освітніми закладами. Особлива увага приділяється розвитку навичок роботи з джерелами, фактчекінгу та інформаційній безпеці. У статті окреслено рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм для забезпечення якісної підготовки журналістів у сучасних умовах. Результати дослідження мають практичне значення для освітян та медіаекспертів, які формують нове покоління фахівців.

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, майбутні журналісти, війна, інформаційна безпека, фактчекінг, медіаграмотність, критичне мислення, навчальні програми, інформаційна війна, джерела інформації.

Постановка проблеми. Розвиток професійної освіти в галузі журналістики створює необхідні умови для побудови ієрархічної та ранжованої моделі багаторівневої, багатоступеневої та багатопрофільної безперервної професійної освіти, адаптованої до рівнів освіти та кваліфікації, можливостей і потреб особистості, особливостей професійних освітніх установ, яка дає змогу особистості майбутнього журналіста самостійно обирати різноманітні вектори спрямованості навчання за всіма професійними напрямками. Соціально-економічна ситуація, що склалася в умовах війни, по-новому поставила проблему підготовки фахівців, від яких безпосередньо залежить діяльність працівників, атмосфера їхньої професійної діяльності, і, зрештою, ставлення до власної професійної діяльності. Виникла потреба в науковому обґрунтуванні професійної підготовки фахівців-журналістів, як цілісної системи свідомого і цілеспрямованого формування професійної компетентності, що актуалізувало питання пошуку оптимальних форм і підвищення рівня цих працівників, коригування та оновлення змісту підготовки відповідно до нових умов (Деркач, 2016).

Таким чином, стає необхідним включення в освітню систему компонента, що забезпечує формування особистості, здатної грамотно орієнтуватися в умовах постійного багаторазового приросту інформації та застосовувати її для розв'язання завдань, що виникають, і безперервної самоосвіти (Галета, 2024). Таким компонентом має стати інформаційно-аналітична компетентність фахівців професіоналів.

Аналіз актуальних досліджень. Компетентнісний підхід у нових суспільно-історичних умовах виступає провідним напрямом реалізації змін в освіті (М. Васильєва, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Пометун). Логічно, що в полі зору науковців перебуває й проблема підготовки майбутніх журналістів на цій основі (Ю. Артемова, Н. Бобаль, Т. Владимірова, О. Дорошук, В. Здоровега, І. Ілларіонова, Х. Марціхів, І. Чемерис, Л. Шестьоркіна). Значну увагу дослідники приділяють формуванню в цих фахівців інформаційної (Н. Кириллова, Е. Курбакова, О. Наливайко, С. Скотт, Г. Тулоджевський) компетентності. Пошуки шляхів формування інформаційно-аналітичної компетентності фахівців різних професійних напрямів ведуть такі вчені, як Д. Гулякін, Е. Зеєр, Я. Фруктова, Т. Чекаліна та інші. Однак, незважаючи на різнобічність виконаних досліджень та їхню безсумнівну теоретичну та прикладну значущість, питання формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх журналістів потребує подальшої уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Отже, суспільна потреба очевидна, а розробка методики формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів вишів стає необхідною. Розв'язання цього важливого завдання професійної підготовки пов'язане з подоланням таких суперечностей між:

- необхідністю підвищення якості професійної підготовки фахівців і недостатнім використанням компетентнісно-орієнтованого підходу в освіті;

- основоположним значенням інформаційної компетентності для фахівців, які живуть у сучасному інформаційному суспільстві, і недостатньою розробленістю педагогічної сутності цього важливого поняття;

- об'єктивними потребами суспільства у фахівцях, які володіють інформаційно-аналітичною компетентністю, і відсутністю методики формування цієї компетентності у студентів ЗВО.

Мета статті – виокремити ключові аспекти вивчення проблеми формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх журналістів в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Основа професії журналіста – інформаційна діяльність, і наявність інформаційно-аналітичної компетентності, на наш погляд, є необхідною умовою діяльності представників цієї професії. Сутність журналістики можна виявити через характеристику діяльності журналістів зі збирання, опрацювання, компонування та поширення інформації в суспільстві. Звідси впливають і основні функції журналістики – інформаційна функція, комунікативна функція та функція формування і відображення громадської думки. Журналістська інформація є частиною соціальної інформації. Тієї інформації, яка циркулює в суспільстві, проходить через свідомість людей і використовується в управлінні суспільними процесами. Усе це накладає на журналіста величезну відповідальність. Одним із головних завдань інформаційної діяльності є задоволення інформаційних запитів аудиторії. Потреба в інформації – це потреба в сукупності таких відомостей, яких суспільство потребує для нормального функціонування і розвитку економічної, соціально-політичної, духовної та інших сфер. Ця властивість є похідною від зв'язку, що існує між інформацією як мірою впорядкованості та ентропією як мірою невизначеності. Інакше кажучи, інформація та ентропія відображають ступінь нашого знання і незнання. Мета інформаційно-аналітичної діяльності журналіста – це рух від стану високої початкової ентропії до стану мінімальної кінцевої ентропії. Журналістська інформація, усуваючи невизначеність, допомагає людині сформулювати свою власну модель зовнішнього світу. Чим повнішою, точнішою, об'єктивнішою буде журналістська інформація, тим більше шансів, що модель зовнішнього світу кожної людини, яка користується цією інформацією, буде адекватною цьому світу. Друга властивість інформації, про яку потрібно знати журналістам, щоб повною мірою задовольняти інформаційні потреби аудиторії, – це здатність інформації бути цінною або марною. Причому цінність інформації – не постійна властивість. Тому журналісту завжди доводиться пам'ятати про суб'єктивну цінність інформації, яка залежить від потреб людей (Деркач, 2016).

Вимоги до рівня підготовки журналістів зростають з кожним роком. Наразі професіоналізм фахівця – це компетентність (competens

з лат. – відповідний, спроможний) у різних галузях знання, що дає змогу ефективно здійснювати свою індивідуальну діяльність і діяльність своєї організації в режимі функціонування (Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи, 2004). Висока кваліфікація в різних дисциплінах є необхідною для успішної роботи, але далеко не достатньою. У нестабільному соціо-економічному оточенні, у ситуації частих і швидких змін функціонування стає малоефективним або навіть неможливим. Потрібне вже не просто відтворення раніше освоєних зразків і способів дій, а розробка нових, а також постійний саморозвиток як у професійному, так і в особистісному планах. У сучасних кризових умовах, в умовах війни, стрімко зростає потреба суспільства в журналістах, які були б здатні усвідомлювати, що процеси, які відбуваються сьогодні в економічному, соціально-політичному та духовному житті країни, висувають до професіоналізму особистості фахівця високі вимоги (Хоменко-Семенова, 2016).

Компетентність, що виражається в оволодінні кількома суміжними професіями, використанні нових форм і методів роботи, умінні генерувати оригінальні ідеї, ухвалювати творчі рішення, які б передбачали можливий розвиток подій; самостійність у розв'язанні поставлених завдань, ініціативність і, крім того, здатність до адекватної самооцінки власної професійної діяльності й оцінці діяльності й розумінні інших людей, потреба підвищувати свій рівень професіоналізму, зважаючи на вимоги поточного моменту, – усе це важлива складова майбутнього журналіста.

Професійна компетентність майбутнього журналіста – це складне інтегративне утворення, досягнення якого є необхідною умовою професійного розвитку фахівця (Хоменко-Семенова, 2016).

До структури професійної компетентності майбутнього журналіста входять посадовий, особистісний та організаційний компоненти. Посадовий компонент відображає адекватність професійного досвіду фахівця і вимог, що висуваються до посади фахівця на поточному місці роботи. Особистісний компонент відображає якісну своєрідність фахівця, його характеристики, як суб'єкта діяльності. Організаційний компонент відображає адекватність поведінки фахівця внутрішньо-організаційній системі та особливостям сфери професійної діяльності.

Беручи до уваги вищевикладене, інформаційно-аналітичну компетентність варто розглядати з урахуванням таких компонентів (характеристик):

- когнітивний (володіти знанням про зміст компетентності) та ін.;
- мотиваційний (мати мотивацію до вирішення професійних завдань);
- поведінковий (виявляти вміння та досвід у різних стандартних і нестандартних професійних ситуаціях);
- ціннісно-смысловий (прийняття професійних цінностей);
- емоційно-вольовий (особистісні зусилля з оволодіння професійними компетенціями).

Формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів у процесі навчання передбачає комплексну педагогічну діяльність, яка в процесуальному плані постає у вигляді етапів з опанування фахівцями та компонентів професійної компетентності, що сприяють позитивному розвитку професійної компетентності.

Педагогічні технології формування інформаційно-аналітичної компетентності являють собою сукупність способів і засобів проєктування професійного середовища, здійснення й аналізу результатів практичної діяльності фахівця та дидактичних компонентів організації відповідного освітнього процесу, націленого на процесуальність і пролонгованість впливу на професійну та службову діяльність фахівця.

Педагогічна інтеграція, розглядаючи інтеграційні процеси у професійній освіті, характеризує як зовнішні процеси (інтеграція до світового освітнього простору, Болонські угоди), так і внутрішні – взаємодію ЗВО, науки і виробництва. Інтеграційний підхід у професійній освіті веде до зміни характеру і змісту праці, виникнення нових інтегрованих професій і вимог до професійно-значущих якостей фахівців. На основі парадигмального підходу визначено сутнісні характеристики, принципи, структурні компоненти системно-динамічної моделі професійного становлення майбутніх фахівців, розкрито механізми та основні модулі взаємодії соціальних партнерів. Освітні стандарти являють собою подальший розвиток притаманного вищій школі системно-діяльнісного підходу до освіти, що дістав у попередні роки своє втілення в розробці кваліфікаційних характеристик випускників ЗВО, підготовленості випускників до видів діяльності та розв'язання професійних завдань. Важливим

педагогічним завданням є необхідність адекватно відповісти на виклики часу, перетворюючи не стільки загально-гуманну та філологічну суть, скільки структуру навчального процесу, замінюючи ідеологічні підходи на фахові тренінги, посилюючи професійну складову освіти. Основними компонентами педагогічного проектування є педагогічне винахідництво, моделювання та експеримент. Таке визначення етапів, по-перше, відповідає логіці проектувального процесу загалом, по-друге, відповідає поняттю процесу, тобто у явному вигляді представляє зміну його станів – кожен етап якісно відрізняється від інших розв'язуваними завданнями та одержуваним результатом, по-третє, кожен етап зберігає основні властивості процесу педагогічного проектування та є його під процесом, а, по-четверте, забезпечує досягнення адекватного результату, відповідного до специфіки педагогічної діяльності.

Перший етап – педагогічне винахідництво, під час якого педагог встановлює новий зв'язок між тими чи іншими компонентами педагогічного процесу. У цьому разі педагогічна проблема полягала в тому, щоб у процесі спільної творчості з викладачами студенти практично освоїли методику створення складних багатокомпонентних телепередач у рамках навчального курсу.

Другий етап – до розроблення проекту залучаються студенти. Їм доручають сценарне розроблення окремих епізодів програми, визначають методики найефективнішого використання елементів телевізійної образності та можливостей телевізійної техніки. Перед кожним студентом ставиться завдання – знайти для свого епізоду «родзинку», яка стане сюрпризом для героя. Разом із викладачами розробники кожного епізоду шукали цікаві факти з життя своїх героїв у матеріалах університетського музею, у публікаціях преси, у сімейних фотоальбомах. Особливу увагу було приділено використанню методу інтерв'ю, особливо таких його компонентів, як конкретна та психологічна підготовка журналістів. Перші зустрічі та бесіди з майбутніми героями програми становили особливі труднощі: необхідно було точно визначити тональність спілкування студентів з шанованими викладачами. З цього приводу було проведено заняття, де йшлося про етику журналістської професії, про високу соціальну відповідальність за результати роботи. Ще на двох заняттях здійснювався вибір найефективнішого використання елементів телевізійної образності.

Третій етап – педагогічний експеримент, під час якого виявляється ефективність створеного зразка. Це найважливіша частина пропонованого педагогічного проекту. Саме на цьому етапі педагог виступає не тільки як керівник творчого процесу, здійснюваного студентами, а й як рівноправний його учасник. Саме в процесі спільної співпраці він може стимулювати інтерес своїх учнів до виконуваної роботи, визначати напрямки їхнього творчого пошуку, захоплювати особистим прикладом, що теж має чимале значення.

У теорії педагогіки для дослідження різних аспектів педагогічного процесу використовують різні методологічні підходи: системний (розгляд об'єктів вивчення як систем), синергетичний (розгляд складних систем, що самоорганізуються), діяльнісний (опис, пояснення та проектування різних предметів, які підлягають науковому розгляду з позиції категорії діяльності), інформаційний (вивчення інформаційних зв'язків і відносин мовою теорії інформації), особистісно-орієнтований (спрямованість на формування учнів), особистісний підхід, який передбачає застосування комплексу методологічних підходів, які забезпечують отримання різнопланових характеристик досліджуваних явищ. Теоретики вважають, що педагогічні явища з огляду на свою складність не можуть і не повинні вивчатися з одного погляду, і, отже, необхідне застосування комплексу методологічних підходів, що забезпечують отримання різнопланових характеристик досліджуваних явищ.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Методика формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів спеціальності «Журналістика» має включати перебудовані структурні компоненти педагогічного процесу відповідно до мети дослідження, педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності, критерії сформованості інформаційно-аналітичної компетентності, методичний супровід.

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективність формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів ЗВО, є:

- розвиток інформаційних запитів і потреб, ціннісного ставлення до інформації;
- адаптовані до спеціальності нові педагогічні технології (метод проєктів і навчання у співпраці);
- підтримка індивідуального маршруту опанування студентами професійно освітньої програми;

- зміна позиції викладача в бік співробітника, консультанта, партнера, а тих, хто навчається, – експериментатора, дослідника, конструктора-творця;
- побудова стосунків на основі взаємопідтримки, доброзичливості та відповідальності;
- стимулювання творчості, самооцінки та саморефлексії, що сприяє професійному саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- Васильєва, М. (2014). Концептуальне підґрунтя фахової компетентності майбутніх працівників. *Гуманізація навчально-виховного процесу, LXIX*, 19–28 (Vasilyeva, M. (2014). Conceptual basis of professional competence of future employees. *Humanization of the educational process, LXIX*, 19–28).
- Галета, Я. В. (2024). Теоретичні засади формування цифрової компетентності в контексті інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 215, 12-15. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-12-15> (Galeta, Y. V. (2024). Theoretical principles of digital competence formation in the context of information, library and archival affairs. *Scientific notes. Series: Pedagogical sciences*, 215, 12–15. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-12-15>)
- Деркач, Л. М. (2016). Стан і перспективи розвитку української журналістської освіти. *Молодий вчений*, 7, 329–334 (Derkach, L. M. (2016). State and prospects for the development of Ukrainian journalistic education. *Young scientist*, 7, 329–334).
- Жовнич, О. В. (2016). Проблеми професійної іншомовної підготовки майбутніх журналістів і можливі шляхи її реалізації. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 47, 73–77 (Zhovnych, O. V. (2016). Problems of professional foreign language training of future journalists and possible ways of its implementation. *Scientific Notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. Series: Pedagogy and Psychology*, 47, 73–77).
- Карлінська, Я. В. (2008). Інформаційна компетентність студентів як чинник толерантності. *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки*, 40, 146–150 (Karlinska, Ya. V. (2008). Information Competence of Students as a Factor of Tolerance. *Bulletin of the Zhytomyr State University. Series: Pedagogical Sciences*, 40, 146–150).
- Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (2004). О. В. Овчарук (заг. ред.). Київ: К.І.С. (*Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives* (2004). O. V. Ovcharuk (ed.). Kyiv: K.I.S.).
- Хоменко-Семенова, Л. О. (2016). Формування професійних якостей майбутніх журналістів в умовах навчання в університеті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*, 9, 182–187 (Khomenko-Semenova, L. O. (2016). Formation of Professional Qualities of Future Journalists in the Conditions of Studying at the University. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology*, 9, 182–187).

SUMMARY

Haleta Yaroslav. Formation of informational and analytical competence of future journalists in war conditions.

The article explores the process of developing information-analytical competence in future journalists under conditions of war. In the context of information warfare and hybrid threats, the ability of journalists to analyze, verify, and critically evaluate information becomes especially relevant. The authors examine key components of competence, teaching methods, and challenges faced by educational institutions. Special attention is given to developing skills in working with sources, fact-checking, and information security. The article outlines recommendations for improving educational programs to ensure high-quality training of journalists in modern conditions. The research results have practical significance for educators and media experts shaping a new generation of specialists.

Key words: *information-analytical competence, future journalists, war, information security, fact-checking, media literacy, critical thinking, educational programs, information warfare, information sources.*